

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.4:314.7

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.19>**М. Ю. Бровдій**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0554-5370>

аспірантка кафедри соціології і соціальної роботи

Державного вищого навчального закладу

«Ужгородський національний університет»

**НАСЛІДКИ СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
У ПРИЙМАЮЧИХ ГРОМАДАХ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ**

Постановка проблеми. Внаслідок повномасштабної війни внутрішньо переміщені особи (ВПО) опинилися в умовах комплексної психологічної кризи, що поєднує втрату дому, порушення соціальних зв'язків, зміну життєвого середовища та постійні загрози безпеці. Пережитий травматичний досвід і необхідність швидкої адаптації до нових умов зумовлюють підвищену тривожність, емоційне виснаження, фрустрацію та відчуття втрати контролю над власним життям. Зазначені психологічні стани значною мірою визначають особливості взаємодії ВПО з приймаючими громадами та впливають на їхні поведінкові стратегії. Водночас процес адаптації ускладнюється соціальним контекстом приймаючих громад, у якому поширюються спрощені та стереотипні уявлення про внутрішньо переміщених осіб. Такі стереотипи нерідко формуються під впливом медіадискурсу та обмеженого особистого досвіду взаємодії, що сприяє виникненню упереджених соціальних установок. Стереотипізація ВПО посилює відчуття соціальної вразливості, підвищує рівень психологічного тиску, актуалізує переживання дискримінації та ускладнює процес соціальної інтеграції. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема вивчення психосоціальних наслідків стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, зокрема її впливу на психологічне благополуччя, рівень стресу, відчуття безпеки, соціальну підтримку та адаптаційні ресурси ВПО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях проблема стереотипізації розглядається крізь призму поєднання класичних і новітніх теоретичних підходів. Значний внесок у її осмислення зробили положення теорії соціальних уявлень С. Московічі, а також когнітивні й мотиваційні концепції стереотипізації, представлені у працях Г. Тайфела, Дж. Тернера та З. Кунди [8; 10]. У межах

цих підходів стереотипи інтерпретуються не лише як індивідуально-психологічні утворення, а як соціально зумовлені конструкти, що формуються у процесі міжгрупової взаємодії та соціального пізнання. Новітні дослідження підкреслюють складну, багаторівневу природу стереотипів, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, а також їх глибоку вкоріненість у соціокультурних практиках і конкретному історичному контексті [9]. Бонанно Г. А., Дімініч Е. Д. у своїй роботі обґрунтовують концепцію мінімально-імпактної та емерджентної резильєнтності, демонструючи, що навіть за умов значних стресових подій психологічна адаптація індивідів може відбуватися за різними траєкторіями, що є важливим для розуміння адаптаційних ресурсів внутрішньо переміщених осіб у соціально напруженому середовищі приймаючих громад [6]. Хойер Б. у межах теорії соціальних уявлень розкриває роль медіа у формуванні та закріпленні колективних уявлень і стереотипів, що дозволяє пояснити механізми виникнення упереджених соціальних установок щодо внутрішньо переміщених осіб та їхній вплив на психосоціальне благополуччя у приймаючих громадах [7].

Метою статті є дослідження психосоціальних наслідків стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психоемоційні реакції ВПО є неоднорідними та залежать від віку, соціальної підтримки, економічного становища й індивідуальних ресурсів саморегуляції. Для багатьох переселенців характерні суперечливі переживання – поєднання полегшення після евакуації з почуттям провини або втрати. За відсутності підтримки з боку місцевого населення ці переживання можуть поглиблювати відчуття ізоляції та сприяти вторинній травматизації. У цих умовах особливої ваги набуває те, як суспільство

формує уявлення про ВПО. Значну роль у цьому процесі відіграють медіа, які часто є основним джерелом інформації для населення. Спрощене або однобічне висвітлення досвіду переселенців створює підґрунтя для формування стереотипів, що впливають як на суспільні установки, так і на психологічний стан самих ВПО.

Інформаційний простір виконує не лише інформативну, а й психологічну функцію. Надлишок тривожного контенту, акцент на бойових діях і політичних конфліктах формують специфічні уявлення про війну, підвищують рівень тривожності та посилюють відчуття небезпеки серед переселенців.

За результатами моніторингу Інституту масової інформації, проведеного в 10 популярних онлайн-медіа України в період із 13 до 17 січня 2025 року, було проаналізовано по 100 новин з кожного ресурсу, та визначено основні теми в українських онлайн-медіа (рис. 1).

Як видно з рис. 1, у січні значна частина загальнонаціонального онлайн-контенту була присвячена війні та політичним подіям. Близько чверті матеріалів стосувалися бойових дій і обстрілів, що формувало у ВПО відчуття постійної загрози. Ще 21% новин були пов'язані з міжнародною політикою,

що могло створювати уявлення про залежність ситуації в Україні від зовнішніх рішень. Соціальні, освітні та медичні теми становили лише близько 9%, що свідчить про обмежене висвітлення повсякденного життя громад прийому.

Для аналізу територіальної спрямованості новин було виокремлено рівні локалізації, зокрема локальний, національний, міжнародний, новини про тимчасово окуповані території та матеріали, інше (рис. 2).

Як видно з рис. 2, у 2025 році спостерігалось зростання частки новин національного рівня до 57%, що може формувати у ВПО стереотип про однаковий рівень небезпеки на всій території країни. Міжнародні новини становили 30%, зберігаючи високий вплив на уявлення переселенців щодо перебігу війни. Частка локальних новин скоротилася до 3%, що обмежує інформованість ВПО про умови життя в конкретних громадах та ускладнює адаптацію.

За результатами опитування Всеукраїнської Асоціації ОТГ (вересень 2024 р.) визначено основні потреби внутрішньо переміщених осіб. Найбільш актуальною потребою ВПО залишається житло (45%). Медичну допомогу потребують 12,3% респондентів, працевлаштування –

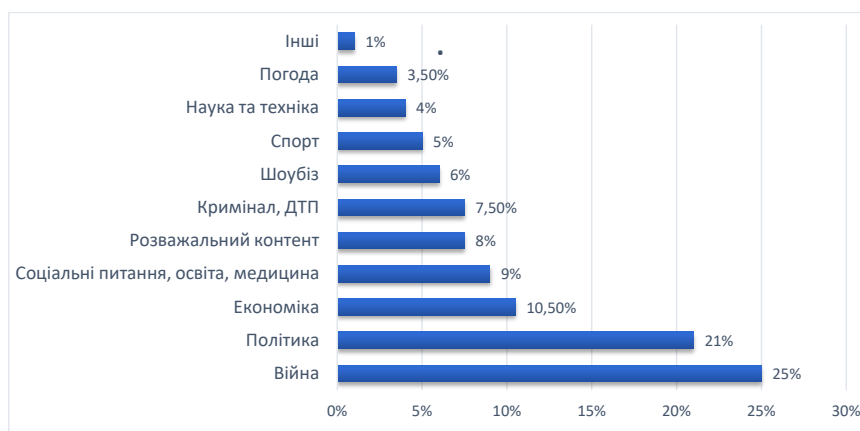

Рис. 1. Темати в українських онлайн-медіа, січень 2025 р.

Джерело: складено автором на основі [3].

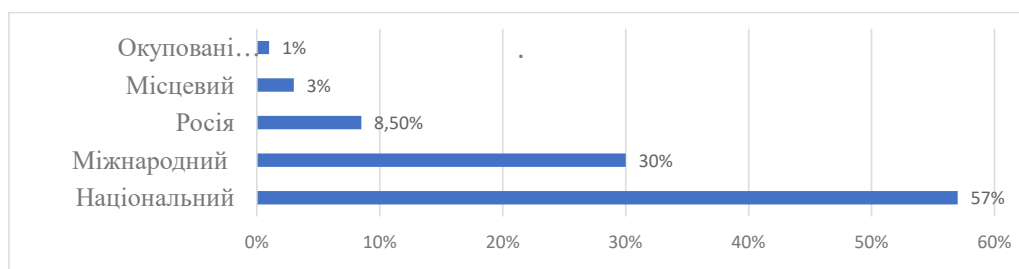

Рис. 2. Рівень локалізації новин в українських онлайн-медіа, січень 2025 р.

Джерело: складено автором на основі [3].

8,6%, психологічну підтримку – 4,4%. Водночас низький показник запиту на психологічну допомогу не відображає реального рівня психоемоційного навантаження переселенців [4].

Незважаючи на значний обсяг досліджень, присвячених проблематиці психосоціальних наслідків стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах, у науковій літературі все ще недостатньо репрезентованим залишається вимір впливу стереотипних уявлень, соціальних переконань на особливості інтеграції ВПО у приймаючі громади. У цьому контексті емпіричний аналіз, проведений у межах дослідження, покликаний забезпечити поглиблене розуміння внутрішніх і зовнішніх чинників адаптаційного процесу.

Емпірична база дослідження сформована на основі вибірки з 150 внутрішньо переміщених осіб віком від 22 до 55 років, серед яких 72 чоловіки та 78 жінок. Вибіркова є змішаною, сформованою за принципом добровільної участі та відповідно до етичних стандартів проведення соціально-психологічних досліджень. При формуванні вибірки враховувалися такі демографічні характеристики, як тип населеного пункту проживання та тривалість перебування у новому місці. Вибіркову сукупність становили респонденти з трьох груп: міське середовище великого міста – Ужгород; мале міське середовище – Перечин; сільські громади – села Перечинського та Ужгородського районів. Таке розмежування дозволяє порівняти особливості формування й відтворення стереотипів залежно від типу соціального середовища, інтенсивності соціальних контактів, рівня інформованості, медійного впливу та специфіки локальних комунікативних практик. Збір даних здійснювався двома основними методами: індивідуальним опитуван-

ням (38 респондентів) та онлайн-опитуванням за допомогою Google-форми із застосуванням методу снігового кому (112 респондентів). Анкета дослідження включала 100 запитань, структурованих у смислові блоки, що дозволяло систематично оцінювати різні аспекти соціальної поведінки та сприйняття. Зокрема, один блок був спрямований на вимірювання загальних соціальних уявлень ВПО про війну, інший – на оцінку ставлення до стереотипних уявлень щодо внутрішньо переміщених осіб, а третій – на готовність респондентів брати участь у інтеграційних практиках приймаючих громад. Додатково були включені запитання щодо суб'єктивного відчуття безпеки, соціальної підтримки, рівня стресу та особистісної стійкості. Така структура анкети дозволила отримати комплексну картину соціально-психологічного стану респондентів.

Згідно з результатами власного дослідження, більшість ВПО відзначили погіршення психологічного стану після переїзду (табл. 1).

Переважає більшість респондентів (72%) зазначили погіршення психологічного стану. Лише 5,3% повідомили про покращення, що може пояснюватися адаптацією або наявністю соціальної підтримки. Найвищий рівень погіршення зафіксовано у сільській місцевості, що пов'язано з обмеженим доступом до медичних і психологічних послуг та соціальною ізоляваністю.

Для оцінки соціального досвіду ВПО було проаналізовано їхні уявлення щодо дискримінації (табл. 2).

Майже третина респондентів (28,7%) вказали на часті випадки дискримінації, що свідчить про наявність соціальних бар'єрів у приймаючих громадах. Найвищі показники зафіксовано в місті,

Таблиця 1

Як, на вашу думку, війна вплинула на ваш психологічний стан?

Локація	Загальна кількість респондентів	Погіршився		Без змін		Покращився	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Ужгород	70	50	71.4	15	21.4	5	7.1
Перечин	40	28	70.0	10	25.0	2	5.0
Села	40	30	75.0	9	22.5	1	2.5
Разом	150	108	72.0	34	22.7	8	5.3

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 2

Як часто, на вашу думку, ВПО стикаються з дискримінацією через власні переконання чи поведінку?

Локація	Загальна кількість респондентів	Часто		Рідко		Ніколи	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Ужгород	70	25	35.7	30	42.9	15	21.4
Перечин	40	10	25.0	20	50.0	10	25.0
Села	40	8	20.0	22	55.0	10	25.0
Разом	150	43	28.7	72	48.0	35	23.3

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 3

Як ви оцінюєте роль психологічної допомоги для ВПО?

Локація	Загальна кількість респондентів	Важливо		Помірно важливо		Не дуже важливо	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%
Ужгород	70	60	85.7	8	11.4	2	2.9
Перечин	40	30	75.0	8	20.0	2	5.0
Села	40	28	70.0	8	20.0	4	10.0
Разом	150	118	78.7	24	16.0	8	5.3

Джерело: авторська розробка.

що може бути пов'язано з більшою кількістю соціальних контактів і конкуренцією за ресурси.

Окремо було проаналізовано ставлення ВПО до психологічної допомоги (табл. 3).

Переважає більшість опитаних (78,7%) оцінюють психологічну допомогу як важливу. Найвищий запит зафіксовано в міських громадах, тоді як у сільській місцевості частіше простежується занижена оцінка її значущості, що може бути пов'язано з обмеженою доступністю послуг.

Отримані дані підтверджують наявність психологічного тиску на внутрішньо переміщених осіб, зокрема внаслідок стереотипізації, адже упереджені уявлення з боку приймаючих громад формують у ВПО відчуття соціальної вразливості, небезпеки та емоційної нестабільності.

Стереотипізація ВПО сприяє виникненню дискримінаційних практик, обмеженню соціальної взаємодії та зниженню рівня міжособистісної довіри. У сукупності це підсилює психоемоційне напруження, ускладнює процес адаптації та зумовлює зростання потреби у професійній психосоціаліній підтримці, особливо серед найбільш уразливих груп.

З огляду на отримані результати доцільним є впровадження системи комплексної психосоціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб на рівні приймаючих громад. Така система має поєднувати індивідуальне психологічне консультування, групові форми роботи (психосвітні групи, групи взаємопідтримки) та громадські ініціативи, спрямовані на зниження соціальної ізоляції ВПО. Особливу увагу слід приділяти мешканцям сільських територій, де зафіксовано вищий рівень погіршення психологічного стану та обмежений доступ до спеціалізованих послуг. Доцільним є розвиток мобільних психологічних сервісів, дистанційних форматів допомоги та залучення місцевих фахівців соціальної сфери до роботи з травматичним досвідом переселенців [1; 2; 5].

Важливим напрямом є також робота з інформаційним середовищем і приймаючими громадами з метою зменшення стереотипізації ВПО. Рекомендується посилити відповідальну медіакомунікацію, орієнтовану на висвітлення реального повсякденного життя переселенців, їхніх адапційних зусиль та внеску в розвиток громад. Паралельно доцільно впроваджувати програми з роз-

витку медіаграмотності, критичного мислення та міжгрупової взаємодії як для ВПО, так і для місцевого населення. Це сприятиме зниженню рівня психологічного тиску, формуванню довіри, запобіганню дискримінаційним практикам і створенню більш згуртованого соціального простору в умовах тривалої воєнної нестабільності.

Висновки. Таким чином, важливими складовими комплексних програм психосоціальної підтримки для ВПО повинні стати розвиток медіаграмотності та критичного мислення як засобів протидії стереотипізації, формування навичок емоційної саморегуляції, а також стимулювання конструктивної міжгрупової взаємодії у приймаючих громадах. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зниженню рівня психологічного тиску, мінімізації негативного впливу соціальних стереотипів, підвищенню психологічного благополуччя та успішній соціальній інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Перспективи подальших наукових досліджень убацьються у поглибленому аналізі довгострокових психосоціальних наслідків стереотипізації ВПО, вивченні просторових та соціокультурних відмінностей процесів адаптації, а також у розробленні й емпіричній перевірці ефективності комплексних програм психосоціальної підтримки, спрямованих на підвищення соціальної згуртованості та стійкості приймаючих громад в умовах тривалої воєнної нестабільності.

Література

1. Кирашек Н. О., Ковальова О. В. Психологічна допомога внутрішньо переміщеним особам. *Габітус*. 2024. № 61. С. 187–190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.61.34>
2. Недра К. М., Трубавіна І. М., Череди́ченко О. Ю. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в Україні. Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя. 2022. С. 40–43.
3. Дослідження ІМІ. Майже половину контенту онлайн-медіа становлять новини про війну та політику. 2025. URL: <https://imi.org.ua/news/majzhe-polovynu-kontentu-onlajn-media-skladayut-novyny-pro-vijnu-ta-polityku-doslidzhennya-imi-i66538> (дата звернення: 23.10.2025)
4. Опитування щодо потреб ВПО у всіх областях України, вересень 2024. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. URL: <https://hromady.org/wp-content/>

uploads/2024/10/Презентація-Опитування-.pdf (дата звернення: 28.10.2025)

5. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-11-02-04> (дата звернення: 27.10.2025)

6. Bonanno G. A., Diminich E. D. Annual research review: positive adjustment to adversity—trajectories of minimal-impact resilience and emergent resilience. *J. Child Psychol. Psychiatry*. 2013. 54. Pp. 378–401. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12021>

7. Höijer B. Social Representations Theory. A New Theory for Media Research. *Nordicom Review* 32. 2011. № 2. Pp. 3–16.

8. Kunda Ziva. Case for Motivated Reasoning. Princeton University. *Psychological Bulletin*. 1990. Vol. 108, No. 3, Pp. 480–498. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.480>

9. Steblyna N. Refugees, IDPs or just Ukrainians? Local online media and perceptions. *Central and Eastern European Migration Review*. 2023. Vol. 12, No. 1. P. 127–157. <https://doi.org/10.54667/ceemr.2023.01>

10. Tajfel H., Turner J., Social Identity Theory. 1979. URL: https://www.age-of-the-sage.org/psychology/social/social_identity_theory.html (дата звернення: 23.10.2025)

Анотація

Бровдій М. Ю. Наслідки стереотипізації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та механізми їх подолання. – Стаття.

У статті проаналізовано психосоціальні наслідки стереотипізації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих громадах в умовах повномасштабної війни в Україні. Теоретичну основу дослідження становлять положення соціальної психології, теорії соціальних уявлень та концепції психосоціальної адаптації, що дозволяють розкрити механізми впливу стереотипних переконань на психологічний стан, соціальну поведінку та процес інтеграції ВПО. Суспільство формує уявлення про внутрішньо переміщених осіб, при цьому значну роль у цьому процесі відіграють медіа, які часто є основним джерелом інформації для населення. Спрощене або однобічне висвітлення досвіду переселенців створює основу для формування стереотипів, що впливають як на соціальні установки, так і на психологічний стан самих ВПО. Було комплексно досліджено соціально-психологічний стан внутрішньо переміщених осіб та виявлено вплив стереотипів у приймаючих громадах на психологічне благополуччя та соціальну адаптацію ВПО. Зокрема, досліджено вплив на суб'єктивне відчуття безпеки, проаналізовано наявність соціальної підтримки, здійснена оцінка рівня стресу та особистісної стійкості респондентів. Емпіричну базу дослідження склала вибірка з 150 внутрішньо переміщених осіб віком від 22 до 55 років, які проживають у великому місті, малому місті та сільських громадах. Збір даних здійснювався шляхом індивідуального та онлайн-опитування із застосуванням методу снігового кому. Отримані результати засвідчили, що поширення стереотипних уявлень у приймаючих громадах пов'язане з підвищенням рівня психологічного тиску, зростанням тривожності, відчуттям соціальної вразливості

та досвідом дискримінації серед ВПО. Виявлено просторові відмінності у переживанні психосоціального навантаження, зумовлені інтенсивністю соціальних контактів, медіавпливом та доступністю підтримки. Обґрунтовано необхідність системної психосоціальної підтримки, спрямованої на зниження рівня стереотипізації, розвиток міжгрупової взаємодії та підвищення адаптаційних ресурсів внутрішньо переміщених осіб. Практична значущість статті полягає у можливості використання результатів дослідження для розроблення програм інтеграції ВПО та підвищення соціальної згуртованості у приймаючих громадах.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, психосоціальний тиск, соціальні стереотипи, медіавплив, психологічна адаптація, приймаючі громади.

Summary

Brovdiy M. Yu. Consequences of the stereotyping of internally displaced persons in host communities and mechanisms for overcoming them. – Article.

The article analyzes the psychosocial consequences of stereotyping internally displaced persons (IDPs) in host communities amid the full-scale war in Ukraine. The theoretical foundation of the study is based on social psychology, social representation theory, and the concept of psychosocial adaptation, which allow for uncovering the mechanisms through which stereotypical beliefs affect psychological well-being, social behavior, and the integration process of IDPs. Society shapes perceptions of internally displaced persons, with media playing a significant role as a primary source of information for the population. Simplified or one-sided coverage of IDPs' experiences creates a basis for the formation of stereotypes, which affect both social attitudes and the psychological well-being of the IDPs themselves. The social and psychological state of IDPs was comprehensively studied, revealing the impact of stereotypes in host communities on their psychological well-being and social adaptation. In particular, the study examined their subjective sense of safety, analyzed the availability of social support, and assessed respondents' levels of stress and personal resilience. The empirical basis of the study consisted of a sample of 150 IDPs aged 22 to 55, residing in a large city, a small town, and rural communities. Data collection was conducted through individual and online surveys using the snowball sampling method. The results revealed that the spread of stereotypical perceptions in host communities is associated with increased psychological pressure, heightened anxiety, feelings of social vulnerability, and experiences of discrimination among IDPs. Spatial differences in the experience of psychosocial stress were identified, determined by the intensity of social contacts, media influence, and the availability of support. The study substantiates the need for systematic psychosocial support aimed at reducing stereotyping, promoting intergroup interaction, and enhancing the adaptive resources of IDPs. The practical significance of the article lies in the potential use of the research findings to develop IDP integration programs and to strengthen social cohesion in host communities.

Key words: internally displaced persons, psychosocial pressure, social stereotypes, media influence, psychological adaptation, host communities.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 12.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025